

ОРЛОВСЬКИЙ Р. С.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права № 1
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.237

ФОРМИ СПІВУЧАСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Статтю присвячено вивченню положень кримінального законодавства зарубіжних країн, що регламентують питання співучасті в злочині в цілому та форм співучасті зокрема. Проведено аналіз кримінального законодавства іноземних держав із метою вивчення досвіду законодавчої регламентації форм співучасті.

Ключові слова: *співучасть у злочині, форма співучасті, група осіб, група осіб за попередньою змовою, організована група, злочинне об'єднання (злочинна організація).*

Стаття посвящена изучению положений уголовного законодательства зарубежных стран, регламентирующих вопросы соучастия в преступлении в целом и форм соучастия в частности. Проведен анализ уголовного законодательства иностранных государств с целью изучения опыта законодательной регламентации форм соучастия.

Ключевые слова: *соучастие в преступлении, форма соучастия, группа лиц, группа лиц по предварительному сговору, организованная группа, преступное объединение (преступная организация).*

This article is devoted to the research of foreign criminal laws that regulate the issues of complicity in the crime in general and forms of complicity in particular. The analysis of criminal laws is conducting for the purpose to study the foreign experience of legislative regulation of forms of complicity.

Key words: *complicity in the crime, form of participation, group of persons, group of persons upon prior conspiracy, organized group, criminal association (criminal organization).*

Вступ. Питання про форми співучасті є одним із найбільш складних, саме тому вивчення, а можливо, і використання досвіду зарубіжних країн у контексті регламентації форм співучасті вбачається доцільним.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження й порівняння законодавчої регламентації форм співучасті в зарубіжних країнах.

Результати дослідження. Так, Кримінальний кодекс (далі – КК) України не містить поняття форми співучасті та його визначення.

Форми співучасті наведені в ст. 28 КК України: група осіб без попередньої змови (ч. 1 ст. 28 КК України), група осіб за попередньою змовою (ч. 2 ст. 28 КК України), організована група (ч. 3 ст. 28 КК України), злочинна організація (ч. 4 ст. 28 КК України). Так, група осіб у якості кваліфікуючої ознаки передбачена в 15 нормах Особливої частини КК України, група осіб за попередньою змовою – у 92 нормах, організована група – у

52 нормах. Злочинна організація не передбачена в якості кваліфікуючої ознаки, проте в Особливій частині КК України міститься 8 норм, які передбачають відповідальність за її створення [1].

Саму ст. 28 КК України законодавець, імовірно, не назвав «Форми співучасті» внаслідок відсутності єдності думок у науці кримінального права.

Слід зазначити, що в деяких кримінальних кодексах відповідна норма з аналогічним змістом називається «Форми співучасті», наприклад, ст. 31 КК Республіки Казахстан, ст. 31 КК Киргизької Республіки, ст. 25 КК Литовської Республіки, ст. 43 КК Республіки Молдова, ст. 29 КК Республіки Узбекистан.

Для законодавства вищезазначених країн великого практичного значення набув Модельний кримінальний кодекс від 17 лютого 1996 р. [2], який, не будучи нормативним актом і не маючи обов'язкової сили, рекомендував найбільш сучасні підходи до вирішення актуальних проблем кримінального права. Увага приділялася також питанням співучасті (розділ II глави 7) та боротьби з організованою злочинністю шляхом введення в десятки складів злочинів кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину організованою групою».

Так, у ст. 38 Модельного кримінального кодексу міститься перелік таких форм співучасті: група осіб без попередньої змови, група осіб за попередньою змовою, організована група та злочинне об'єднання.

В основі їх розмежування знаходяться якісні ознаки: наявність або відсутність попередньої змови, стійкість, згуртованість. Кількісна ознака під час характеристики форм законодавцем не використовується, міститься лише вказівка на вчинення злочинів виконавцями під час деталізації групи осіб та групи осіб за попередньою змовою.

Перелічені держави в цілому наслідували історичний досвід законодавчої регламентації форм співучасті з урахуванням положень Модельного КК, хоча певні особливості все ж мають місце в кримінальному законі вказаних держав.

Науковий інтерес викликають положення КК Узбекистану, які регламентують форми співучасті. В основу їх класифікації законодавець поклав об'єктивний і суб'єктивний критерії. Об'єктивним критерієм виступає ознака спільності дій, що характеризує взаємодію між співучасниками, а суб'єктивний критерій визначає ступінь узгодженості злочинних дій співучасників. У якості форм співучасті закон називає просту форму, складну форму, організовану групу та злочинну організацію (ст. 29) [3]. Проста й складна співучасть розглядаються як «найпростіші» злочинні формування, оскільки ступінь їх стійкості обмежується часом, необхідним для вчинення окремого злочину. Організована група та злочинна організація як форми співучасті характеризують якісно інше соціальне явище, яке в кримінально-правовому розумінні являє собою єдність двох факторів: об'єднання зусиль декількох осіб і множинності злочинів.

Відповідно, організованою групою законодавець визнає попереднє об'єднання двох або більше осіб у групу для спільної злочинної діяльності (ч. 4 ст. 29). У цьому випадку заслуговує на увагу можливість притягнення до відповідальності не лише осіб, які брали участь у готуванні до злочину, а й тих осіб, які, не будучи членами організованої групи, брали разову участь у складі організованої групи під час вчинення конкретного злочину або вчиняли його самостійно, проте в інтересах організованої групи.

Злочинною організацією визнається попереднє об'єднання двох чи більше організованих груп для зайняття злочинною діяльністю (ч. 5 ст. 29). Правовій оцінці підлягає також діяльність підрозділів злочинної організації, основна функція яких полягає в забезпеченні існування злочинної організації та її функціонування.

КК Республіки Казахстан [4] також врегулює це питання, присвятивши йому окрему норму закону, яка має відповідну назву – «Форми співучасті». Так, у ст. 31 КК Республіки Казахстан законодавець виділяє групу осіб, групу осіб за попередньою змовою, організовану групу та злочинне об'єднання (злочинну організацію). Кожну з перерахованих форм характеризують притаманні лише їй ознаки. Науковий інтерес викликає

вживана термінологія, виділена в підпунктах відповідної норми, а саме: «транснаціональна організована група», «транснаціональне злочинне об'єднання (транснаціональна злочинна організація)», «стійка озброєна група (банда)».

Так, злочин визнається вчиненим транснаціональною організованою групою, якщо він вчинений стійкою групою осіб, які заздалегідь об'єдналися для здійснення одного чи декількох злочинів на території двох і більше держав або в одній державі, проте його підготовка, планування, керівництво чи наслідки цього злочину мають місце в іншій державі, або в одній державі, проте за участю громадян інших держав. Злочин визнається вчиненим транснаціональним злочинним співтовариством (транснаціональною злочинною організацією), якщо він вчинений об'єднанням організованих груп, створеним із метою вчинення одного чи декількох злочинів на території двох і більше держав або в одній державі, проте його підготовка, планування, керівництво чи наслідки мають місце в іншій державі, або в одній державі, проте за участю громадян інших держав.

Кількісна характеристика форм співучасті в законодавстві Казахстану має такі особливості: злочин визнається вчиненим групою осіб, якщо в його вчиненні спільно брали участь два й більше виконавців без попередньої змови. Під час характеристики решти форм співучасті вказівка на кількість осіб, які беруть участь у вчиненні злочину, відсутня. Законодавець формулює ці поняття, використовуючи якісні ознаки, а саме: наявність попередньої змови, стійкість групи, мету об'єднання.

КК Киргизької республіки [5] у ст. 31 закріплює такі форми співучасті: проста співучасть, складна співучасть, організована злочинна група, злочинне об'єднання.

Простою співучастю визнається вчинення злочину двома чи більше особами, кожна з яких вчиняє діяння, передбачене складом злочину (співвиконавство). Кримінальний закон виокремлює два види простої співучасті: вчинення злочину групою осіб без попередньої змови та вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою.

Складною співучастю визнається вчинення злочину двома чи більше особами з розподілом ролей (виконавця, організатора, підбурювача та пособника).

Організована злочинна група та злочинне об'єднання (злочинна організація) охарактеризовані за допомогою якісних ознак, а саме: вчинення злочину стійкою групою осіб, які заздалегідь об'єдналися для вчинення злочинів, та вчинення злочину стійким, згуртованим об'єднанням двох і більше осіб або груп, які заздалегідь об'єдналися для систематичного вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів.

КК Республіки Молдова [6] у ст. 43 передбачає такі форми співучасті: проста співучасть, складна співучасть, організована злочинна група, злочинна організація, кожній із яких присвячена окрема норма. У якості критерію виділення форм законодавець використовує рівень координації дій співучасників. Водночас в інших нормах (ст. ст. 44–47 КК Республіки Молдова) під час опису конкретних форм співучасті використовуються й інші фактори, а саме: роль у виконанні складу злочину, наявність попередньої змови, ступінь зорганізованості, мета об'єднання.

Злочин визнається вчиненим за простої співучасті, якщо в його вчиненні брали участь двоє або більше осіб, кожна з яких реалізовувала об'єктивну сторону злочину, тобто виступала в якості співвиконавця.

Злочин визнається вчиненим за складної співучасті, якщо в його вчиненні брали участь особи, які виступили в якості виконавця, організатора, підбурювача чи пособника. При цьому законодавець вказує на те, що об'єктивна сторона злочину, вчиненого в складній співучасті, може бути реалізована одним виконавцем або двома й більше виконавцями.

Організована злочинна група та злочинна організація відрізняються від попередніх форм співучасті в злочині за допомогою ознаки стійкості. Крім того, законодавець, формулюючи визначення поняття злочинної організації, деталізує мету створення подібного злочинного об'єднання – вплив на економічну та іншу діяльність фізичних і

юридичних осіб або контроль за такою діяльністю в інших формах для отримання вигоди й реалізації економічних, фінансових чи політичних інтересів.

КК Литовської Республіки 1999 р. [7] виділяє в якості форм співучасті групу співучасників, організовану групу та злочинне об'єднання (злочинну організацію) (ст. 25).

Одним з основних критеріїв, обраним литовським законодавцем, слугує ступінь небезпечності вчинюваних діянь, другим – ступінь тяжкості вчинюваних злочинних діянь, нарешті, третій критерій – це кількість співучасників (для групи співучасників та організованої групи – два й більше, для злочинної організації – три й більше). Передбачивши всього три форми співучасті, КК Литовської Республіки фактично об'єднав групу осіб та групу осіб за попередньою змовою в одну форму співучасті – групу співучасників.

Інакше врегульоване це питання в кримінальному законі Латвії 1999 р. [8], який передбачає участь (співвиконавство) та співучасть як таку. При цьому участь (співвиконавство) є синонімом поняття групи. У якості другої форми співучасті виділено організовану групу, під якою слід розуміти утворене більше ніж двома особами стійке об'єднання, створене з метою спільного вчинення злочинних діянь або тяжкого чи особливо тяжкого злочину, учасники якого відповідно розподілили обов'язки за попередньою змовою (ст. 21).

КК Грузії (ст. 27) [9] закріплює такі форми співучасті, як вчинення злочину групою осіб, вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою та вчинення злочину організованою групою. Кількісна ознака використовується законодавцем під час характеристики лише першої форми – групи осіб (два й більше співвиконавці) зі вказівкою на відсутність попередньої змови. Друга форма містить якісні ознаки – наявність попередньої змови між учасниками з метою спільного вчинення злочинів. Нарешті, організований групі властиві такі якісні ознаки, як стійкість групи осіб, які заздалегідь вступили у зв'язок із метою вчинення декількох злочинів.

У КК Естонії [10] відсутні норми, які регламентують вчинення злочину в співучасті. Однак вказівка на вчинення злочину групою осіб міститься в п. 2 ст. 38, що встановлює перелік обставин, які обтяжують покарання.

КК Республіки Вірменія [11] в ст. 41 виділяє групу осіб без попередньої змови, групу осіб за попередньою змовою, організовану групу та злочинне об'єднання. Характеризуючи форми співучасті, законодавець вказує на наявність попередньої змови, стійкість та деталізує мету створення подібних об'єднань учасників злочину.

У КК Республіки Білорусь [12] питанню співучасті в злочині присвячено 5 норм без їх виділення в окрему главу чи розділ. Форми співучасті наведені в ст. 17 «Вчинення злочину групою», яка включає в себе також поняття групи осіб за попередньою змовою, ст. 18 «Організована група», ст. 19 «Злочинна організація». Характеристика такої форми співучасті, як вчинення злочину групою осіб, включає кількісну ознаку – наявність двох чи більше осіб, при цьому всі вони повинні бути виконавцями злочину. Група осіб за попередньою змовою включає якісну ознаку – наявність попередньої змови між виконавцями злочину, кількість яких законодавцем не конкретизована. Що стосується вчинення злочину організованою групою, то це вчинення двома й більше особами, які попередньо об'єдналися в керовану стійку групу для спільної злочинної діяльності. Злочинною організацією визнається об'єднання організованих груп або їх організаторів (керівників), інших учасників для розробки чи реалізації заходів щодо здійснення злочинної діяльності або створення умов для її підтримки й розвитку.

КК Російської Федерації в ст. 35 [13] містить такий перелік форм співучасті: група осіб, група осіб за попередньою змовою, організована група та злочинне об'єднання (злочинна організація). Характеристика вказаних форм співучасті здійснюється законодавцем як за допомогою кількісної ознаки, зокрема, визначення поняття групи осіб включає вказівку на двох і більше виконавців, так і якісної – відсутності попередньої змови; у групі осіб за попередньою змовою – наявності такої змови; в організованій

групі – стійкості об'єднання, поєднаної з метою вчинення одного чи декількох злочинів. Певні розбіжності в розумінні правозастосовників викликають формулювання законодавця, викладені в ч. ч. 1 та 2 ст. 35 КК Російської Федерації. Так, члени групи без попередньої змови названі «виконавцями». Члени групи за попередньою змовою – особами, які заздалегідь домовилися про спільне вчинення злочину. «Спільність», як слідує з поняття співучасті, притаманна всім формам співучасті. Група за попередньою змовою є видом складного співвиконавства. Група без попередньої змови – видом простого співвиконавства, яке вимагає фізичної участі кожного з її членів, повного або часткового виконання діяння, що утворює об'єктивну сторону складу злочину. Щодо злочинної організації редакція норми в цій частині сформульована законодавцем таким чином: «Злочин визнається вчиненим злочинним співтовариством (злочинною організацією), якщо він вчинений структурованою організованою групою або об'єднанням організованих груп, що діють під єдиним керівництвом, члени яких об'єднані з метою спільного вчинення одного або кількох тяжких чи особливо тяжких злочинів для отримання прямої чи опосередкованої фінансової або іншої матеріальної вигоди».

Варто звернути увагу на те, що кримінальне законодавство більшості зарубіжних держав не містить понять «співучасть», «форми співучасті» (Іспанія, Франція, ФРН, Швеція, Швейцарія), обмежуючись лише переліком видів співучасників, правилами кваліфікації та звільнення їх від кримінальної відповідальності, описом ексцесу виконавця (Англія, США, Японія), оскільки кримінально-правова доктрина цих країн сприймає співучасть виключно у вузькому сенсі слова. Законодавча база згаданих іноземних держав складається з норм про злочинну змову (титул 18 Зводу законів США), конкретних складів злочинів в Особливій частині (так, КК Німеччини встановлює відповідальність за організаційну діяльність, що виражається в порушенні заборони на об'єднання (§ 85), створення збройних груп (§ 128), створення злочинних (§ 129) і терористичних (§ 199a) спільнот; КК Франції – за утворення бойових груп та об'єднань (ст. 47-13-34-15) та утворення об'єднань злочинців (ст. 450-1–450-8)).

Англосаксонська кримінально-правова система, що характеризується вираженням прецедентним характером, отримала свій розвиток у кримінальних законах Англії та США. Відмовляючись від визначення поняття співучасті та встановлення її загальних ознак за відсутності чіткої систематизації, кримінальні закони цих країн залишають вирішення питання про наявність співучасті на розсуд судів, згодом посилаючись на них у якості прецедентів.

Основні положення англійського загального права наслідувало кримінальне законодавство США, яке фактично регулює питання співучасті в організованих злочинних формуваннях шляхом прийняття узагальнених законів, таких як Закон про контроль над організованою злочинністю 1970 р. (Закон RICO) [14, с. 32–36].

Континентально-європейська кримінально-правова система (романо-германська правова сім'я) характеризується наявністю систематизованих і кодифікованих законів.

Французька кримінально-правова доктрина та діючий КК Франції 1992 р. [15] ґрунтуються на акцесорній природі співучасті, законодавче визначення співучасті в злочині в КК Франції відсутнє, а наведені лише види співучасників. У якості форм співучасті розглядаються допомога (сприяння) та підбурювання (ст. 121-7). Звертає увагу встановлена законом можливість співучасті в необережних злочинах.

Правовому регулюванню інституту співучасті німецький законодавець приділив увагу таким чином: глава 3 розділу II Загальної частини КК (§§ 25–31) [16] містить норми щодо виконавства та співучасті, хоча безпосередньо законодавче визначення співучасті в злочині відсутнє. Крім того, законодавець криміналізував організаційну діяльність, увівши кримінальну відповідальність за створення озброєних груп (§ 128), злочинних об'єднань (§ 129), терористичних об'єднань (§ 129a). Слід відзначити, що в 1992 р. у ФРН було прийнято Закон про боротьбу з нелегальною торгівлею наркотиками та інши-

ми формами організованої злочинності, який став першим нормативно-правовим актом, що регулює питання боротьби з організованою злочинністю. Цей закон посилив відповідальність за бандитизм і відмивання грошей.

Кримінальний закон Італії [17] також не містить визначення співучасті, форм співучасті та видів співучасників, хоча містить поняття злочинного об'єднання та об'єднання типу мафії. Ці норми знаходяться в Особливій частині КК Італії в розділі V «Про злочини проти громадського порядку». Так, під злочинним об'єднанням законодавець розуміє об'єднання трьох і більше осіб із метою вчинення декількох злочинів (ч. 1 ст. 416). Більше того, наявність п'яти або більше співучасників в одному місці з метою вчинення злочину визнається обтяжуючою покарання обставиною (п. 1 ч. 1 ст. 112). Відповідно, під організацією типу мафії передбачається така організація, учасники якої вдаються до залякування інших осіб, щоб досягти кругової поруки й дотримання «закону мовчання» з метою вчинення злочинів, заволодіння прямим чи непрямим шляхом посадами, які дають можливість управління або контролю за економічною діяльністю, за розподілом концесій, видачею дозволів, укладенням підрядів і комунальним обслуговуванням, а також для вилучення незаконних привілеїв для себе та інших осіб (ч. 3 ст. 416-bis КК Італії).

У КК Японії інституту співучасті присвячена окрема глава (глава 11), хоча загальне визначення співучасті та її форм відсутнє. У кримінально-правовій доктрині, у якій домінує акцесорна теорія співучасті, передбачено два види співучасті: обов'язкова й добровільна. Так, формами добровільної співучасті є співвиконавство, підбурювання та пособництво (ст. ст. 60, 61, 62). Обов'язкова співучасть передбачає два варіанти: об'єднання, що являє собою дії двох і більше осіб з однією метою (внутрішнє повстання – ст. 77, заворушення – ст. 106), та навпаки – дії двох і більше осіб, які вступили в зустрічні зв'язки (багатожонство – ст. 184, хабарництво – ст. 197) [18, с. 481–484].

Мусульманська кримінально-правова система відрізняється від інших глибоким релігійним змістом. Показовим у цьому плані є Закон Республіки Афганістан про покарання 1976 р. Так, законодавець надає визначення співучасті в злочині та перелік видів співучасників. Водночас у законі не згадуються форми співучасті й відсутні визначення злочинних груп та об'єднань.

КК Туреччини розглядає питання співучасті в розділі 6, що має назву «Співучасть у злочині та проступку». Виділивши випадки наявності співучасті в діях осіб, КК Туреччини не надає визначення форм співучасті та не містить згадування про них у нормах розділу [19]. Хоча в главі 4 книги 2 міститься вказівка на озброєне об'єднання та банду, однак без пояснення змісту й ознак останніх.

Окремо від інших слід розглядати КК КНР [20], у якому простежується характерний вплив російського кримінального законодавства. Питання співучасті регламентовані в п'яти нормах закону, зокрема, визначення співучасті міститься в ст. 25 КК. Незважаючи на відсутність регламентації видів співучасників, багато уваги з боку законодавця приділяється відповідальності організатора й керівника злочинних груп, а також організацій мафіозного характеру. Так, злочинною групою визнається відносно стабільна група, яка складається з трьох і більше осіб та створена для спільного вчинення злочину (ст. 26).

Висновки. Аналіз кримінального законодавства країн пострадянського простору свідчить про сприйняття передових ідей як вітчизняного, так і зарубіжного кримінального права. Розвиток інституту співучасті продовжується шляхом прийняття нових норм, які сприяють ліквідації прогалів у законодавстві та полегшують їх застосування на практичному рівні.

Кримінальне законодавство зарубіжних країн суттєво відрізняється від законодавства країн пострадянського простору з кількох причин. По-перше, зарубіжний законодавець уникає чіткого визначення поняття «співучасть», обмежуючись прецедентним характером формулювань (Італія, США, Франція). По-друге, можна відзначити доміну-

вання аксесорної теорії співучасті під час вирішення питань відповідальності співучасників (ФРН, Франція, Японія). По-третє, відповідальність за вчинення злочинів у складі організованих злочинних об'єднань переважно регламентується в спеціальних законодавчих актах (Італія, США, ФРН). Зрештою, фактично в усіх вищезгаданих зарубіжних країнах криміналізовано діяльність зі створення, керівництва або участі в організованих групах чи злочинних об'єднаннях (Італія, КНР, ФРН). Важливою також є тенденція розмежування співучасті в злочині та співучасті в злочинній діяльності організованих злочинних об'єднань. Саме із цією метою законодавці намагаються максимально формалізувати кримінально-правові норми, використовуючи при цьому кількісний критерій численності співучасників – три й більше (Італія, КНР), а також спрямування діяльності злочинних груп та об'єднань на неодноразове вчинення злочинів (Італія, США).

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України (зі змінами та доповненнями станом на 5 лютого 2014 року). – Х. : Одісей, 2014. – 240 с.
2. Модельный уголовный кодекс : рекомендательный законодательный акт для Содружества Независимых Государств № 7-5 от 17 февраля 1996 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.icrc.org/rus/assets/files/other/crim.pdf>.
3. Уголовный кодекс Республики Узбекистан / науч. ред. и предисл. М.Х. Рустамбаева, А.С. Якубова и З.Х. Гулямова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 338 с.
4. Уголовный кодекс Республики Казахстан / науч. ред. и предисл. И.И. Рогова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 466 с.
5. Уголовный кодекс Кыргызской республики / науч. ред. и предисл. А.Я. Стуканова, П.Ю. Константинова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 352 с.
6. Уголовный кодекс Республики Молдова / вступ. ст. А.И. Лукашова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 408 с.
7. Уголовный кодекс Литовской республики / науч. ред. В.Й. Павилониса ; предисл. Я.И. Мацнева ; вступ. ст. В.Й. Павилониса, А. Абрамовичюса, А. Дракшене ; пер. с лит. В.Я. Казанскене. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 470 с.
8. Уголовный закон Латвийской республики / науч. ред. и вступ. ст. А.И. Лукашова и Э.А. Саркисовой ; пер. с латыш. А.И. Лукашова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 313 с.
9. Уголовный кодекс Грузии / науч. ред. З.К. Бигвава ; вступ. ст. В.И. Михайлова ; обзор. ст. О. Гамкрелидзе ; пер. с груз. И. Мериджаиашвили. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 350 с.
10. Уголовный кодекс Эстонской республики / науч. ред. и пер. с эстон. В.В. Запелова ; предис. Я.И. Мацнева. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 262 с.
11. Уголовный кодекс Республики Армения / науч. ред. Е.Р. Азарян, Н.И. Мацнев ; пер. с армян. Р.З. Авакян. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 450 с.
12. Уголовный кодекс Республики Беларусь / науч. ред. и предисл. Б.В. Волженкина ; обзор. ст. А.В. Баркова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 474 с.
13. Уголовный кодекс Российской Федерации : Федеральный закон 24 мая 1996 г. (по состоянию на 1 мая 2012 г.). – М. : Эксмо, 2012. – 176 с.
14. Уолш Дж. Закон о борьбе с организованной преступностью и коррупцией (Закон RICO) / Дж. Уолш // Проблемы борьбы с организованной преступностью : материалы междунар. науч.-практ. конф. (Москва, 23–25 апреля 1997 г.). – М., 1998. – С. 32–36.
15. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. и предисл. Я.Е. Крыловой и Ю.Я. Головки ; пер. с франц. Я.Е. Крыловой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 600 с.
16. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германия / науч. ред. и вступ. ст. Д.А. Шестакова ; предисл. Х.-И. Йешека ; пер. с нем. Н.С. Рачковой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 560 с.

17. Уголовный кодекс Италии 1930 г. / науч. ред. и предисл. канд. юрид. наук, доц. Р.М. Асланова ; пер. с итал. Е.Р. Шубиной. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 470 с.

18. Уголовное право зарубежных государств. Общая часть : [учеб. пособие] / под ред. и с предисл. И.Д. Козочкина. – М. : Омега-Л ; Ин-т междунар. права и экономики им. А.С. Грибоедова, 2003. – 576 с.

19. Уголовный кодекс Турции / предисл. канд. юрид. наук, доц. Н. Сафарова и Х. Бабаева. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 374 с.

20. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики / науч. ред. и предисл. А.И. Коробеева ; пер. с китайск. Д.В. Вичикова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 303 с.

ОРОБЕЦЬ К. М.,

кандидат юридичних наук, асистент
кафедри кримінального права № 2
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.772

ЗАКОНОДАВСТВО ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ: ОСНОВНІ ЕТАПИ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

У статті розкриті етапи історичного розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом на теренах України, спрогнозовані можливі вектори подальшого вдосконалення кримінального закону.

Ключові слова: злочини проти довкілля, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, історично-правовий метод, кримінальний закон, криміналізація.

В статье раскрыты этапы исторического развития законодательства об уголовной ответственности за незаконное занятие рибным, звериным или иным водным добывающим промыслом на территории Украины, спрогнозированы возможные векторы дальнейшего совершенствования уголовного закона.

Ключевые слова: преступления против окружающей среды, незаконное занятие рибным, звериным или другим водным добывающим промыслом, исторически-правовой метод, уголовный закон, криминализация.

The article deals with the stages of the historical development of law on criminal liability for illegal fishery, animal hunting or other water extraction activity on the territory of Ukraine, predicted potential vectors for further improvement of the criminal law.

Key words: crimes against the environment Illegal fishing or hunting or other sea hunting industry, historical and legal method, criminal law, criminalization.

